

АДМІНІСТРАТИВНО-ПРАВОВИЙ СТАТУС НАЦІОНАЛЬНОГО БАНКУ УКРАЇНИ В КОНТЕКСТІ ЄВРОПЕЙСЬКОЇ ІНТЕГРАЦІЇ

У статті встановлено, що адміністративно-правовий статус Національного банку України – це сукупність установлених Конституцією України, Законом України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV «Про Національний банк України» та іншими законами України завдань, обов'язків, прав і заборон у сукупності з обсягом і характером їх правосуб'єктності. Доведено, що в процесі інтеграції України до стандартів Європейського Союзу адміністративно-правовий статус Національного банку України буде все більше регулюватися міжнародними договорами Європейського Союзу.

Ключові слова: Адміністративно-правовий статус, Національний банк України, публічне право, центральний банк, юридичний обов'язок.

Білоглазова Надія Олегівна,

*здобувач кафедри
конституційного,
адміністративного
та фінансового права
Відкритого міжна-
родного універси-
тету розвитку людини
«Україна»*

Центральним банкам належить виключно важливе місце в державному механізмі. Це зумовлено низкою причин, серед яких передусім треба назвати монопольну роль центральних банків у створенні грошей.

Випуск в обіг грошової маси – важливий напрямок діяльності держави. На ранніх етапах становлення банківських систем емісію поряд із центральними банками здійснювали також комерційні банки. Надалі виключне право на емісію було закріплено за центральними банками. Велике значення центральних банків полягає в забезпеченні умов для стабільної роботи банківської системи.

Центральні банки, зокрема країн-учасників Європейського Союзу, мають повноваження щодо здійснення банківського нагляду або участі в його здійсненні, ліцензування діяльності банків, прийняття обов'язкових для виконання правил, що регулюють відносини в банківській сфері.

Центральні банки відіграють ключову роль у боротьбі з інфляцією і, отже, у створенні умов для стабільного економічного зростання. Диспропорції

в грошово-кредитній сфері призводять до фінансового краху господарських суб'єктів, знищують накопичення громадян, тягнуть інші негативні соціальні наслідки.

Взаємозв'язок між ступенем незалежності центрального банку в проведенні грошово-кредитної політики і станом грошового обігу, а також темпами інфляції має характер об'єктивної закономірності. Тому до кінця ХХ століття в світі позначилася чітка тенденція до посилення незалежності центральних банків від державних органів, і насамперед від урядів. Ця тенденція отримала відбиття в законодавстві про центральні банки.

Роль і значення центральних банків у сучасному світі зумовлюють інтерес до цього інституту фахівців у різних галузях знання. Представники юридичної науки досліджують правові основи організації та діяльності центральних банків з позицій різних галузей права – конституційного, адміністративного, цивільного та фінансового [1].

При цьому слід ураховувати, що відносини, які складаються в процесі організації та функціонування центральних банків, у значній частині є адміністративно-правовими. Це зумовлює актуальність і науковий інтерес до розгляду цих питань з позицій науки адміністративного права, оскільки досліджень адміністративно-правового статусу центральних банків країн-учасників Європейського Союзу було проведено недостатньо.

Теоретичні засади адміністративно-правового регулювання розкрито вченими-адміністративістами.

Це зокрема А. Авер'янов, О. Бандурка, В. Бевзенко, Ю. Битяк, Л. Біла-Тіунова, В. Галуцько, В. Гаращук, І. Голосніченко, О. Гончаренко, С. Ківалов, Т. Коломоєць, В. Колпаков, А. Комзюк, О. Кузьменко, В. Олефір, О. Остапенко, В. Шкарупа та ін.

Правове регулювання центральних банків вивчалось вченими А. Алексіною, Д. Бенноком, А. Глушко, Ж.Пассейком, М.Кроуфордом, В. Менсером, В. Поллардом, В. Рибіним, К. Рогофф, М. Ротбротом, В. Сміт, Дж. де Хаан, С. Фішером та ін.

Проте вищезазначені вчені розкрили лише окремі аспекти в зазначеній сфері, досліджуючи більш загальні чи спеціальні проблеми.

Мета статті полягає в тому, щоб на основі аналізу теорії адміністративного права, поглядів на цю проблематику вчених та законодавства розкрити адміністративно-правовий статус Національного банку України в контексті європейської інтеграції.

Адміністративно-правовий статус центральних банків – це сукупність установлених міжнародними договорами Європейського Союзу та національним законодавством завдань, обов'язків, прав і заборон у сукупності з обсягом і характером їх правосуб'єктності [2].

Національний банк України є центральним банком України, особливим центральним органом державного управління, юридичний статус, завдання, функції, повноваження і принципи організації якого визначаються Конституцією України [3], Законом України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV «Про Національний банк України» та іншими законами Укра-

їни. Національний банк є економічно самостійним органом, який здійснює видатки за рахунок власних доходів у межах затвердженого кошторису, також за рахунок Державного бюджету України. Національний банк є юридичною особою, має відокремлене майно, що є об'єктом права державної власності і перебуває в його повному господарському віданні [4].

Основним завданням Національного банку України є забезпечення стабільності грошової одиниці України, встановлення та підтримка цінової стабільності в державі, сприяння додержанню стійких темпів економічного зростання та підтримка економічної політики Кабінету Міністрів України.

Крім того національний банк України зобов'язаний розробляти та проводити грошово-кредитну політику; організувати створення і методологічне забезпечення системи грошово-кредитної та банківської статистичної інформації і статистики платіжного балансу; здійснювати банківське регулювання та нагляд на індивідуальній і консолідованій основі; вести офіційний реєстр ідентифікаційних номерів емітентів платіжних карток внутрішньодержавних платіжних систем; регулювати діяльність платіжних систем і систем розрахунків в Україні, визначати порядок і форми платежів, зокрема між банками; забезпечувати накопичення та зберігання золотовалютних резервів і здійснення операцій з ними та банківськими металами; аналізувати стан грошово-кредитних, фінансових, цінових і валютних відносин; організувати інкасацію та пере-

знення банкнот і монет та інших цінностей, видання ліцензій на право інкасації та перевезення банкнот і монет та інших цінностей; реалізовувати державну політику з питань захисту державних секретів у системі Національного банку; брати участь у підготовці кадрів для банківської системи України; визначати особливості функціонування банківської системи України в разі введення воєнного стану чи особливого періоду, здійснювати мобілізаційну підготовку системи Національного банку; забезпечувати облік і зберігання переданих йому цінних паперів та інших коштовностей, що конфісковані (заарештовані) на користь держави та/або таких, які визнані безхазяйними, для чого може відкривати рахунки в цінних паперах у депозитарних установах; видавати ліцензії небанківським фінансовим установам, які мають намір стати учасниками платіжних систем, на переказ коштів без відкриття рахунків та відкликає їх відповідно до законодавства; здійснювати нагляд (оверсайт) платіжних систем і систем розрахунків; представляти інтереси України в центральних банках інших держав, міжнародних банках та інших кредитних установах, де співробітництво здійснюється на рівні центральних банків [4].

По виконанні зазначених завдань Національний банк України має право монопольно здійснювати емісію національної валюти України та організувати готівковий грошовий обіг; бути кредитором останньої інстанції для банків і організувати систему рефінансування; установлювати для банків правила проведення

банківських операцій, бухгалтерського обліку і звітності, захисту інформації, коштів і майна; здійснювати погодження статутів банків і змін до них, ліцензування банківської діяльності та операцій у передбачених законом випадках, вести Державний реєстр банків, Реєстр аудиторських фірм, які мають право на проведення аудиторських перевірок банків; здійснювати валютне регулювання, визначати порядок здійснення операцій в іноземній валюті, організувати і здійснювати валютний контроль за банками та іншими фінансовими установами, які отримали ліцензію Національного банку на здійснення валютних операцій; вносити у встановленому порядку пропозиції щодо законодавчого врегулювання питань, спрямованих на виконання функцій Національного банку України; здійснювати методологічне забезпечення з питань зберігання, захисту, використання та розкриття інформації, що становить банківську таємницю; визначати порядок здійснення в Україні маршрутизації, клірингу та взаєморозрахунків між учасниками платіжної системи за операціями, які здійснені в межах України із застосуванням платіжних карток, емітованих банками-резидентами; створювати Засвідчувальний центр для забезпечення реєстрації, засвідчення чинності відкритих ключів та акредитації центрів сертифікації ключів, визначати порядок застосування електронного підпису, зокрема електронного цифрового підпису в банківській системі України та суб'єктами переказу коштів [4].

Нормативно-правові акти Національного банку видаються у формі постанов Правління Національного банку, а також інструкцій, положень, правил, що затверджуються постановами Правління Національного банку. Вони не можуть суперечити законам України та іншим законодавчим актам України і не мають зворотної сили, крім випадків, коли вони згідно із законом пом'якшують або скасовують відповідальність. Нормативно-правові акти Національного банку підлягають обов'язковій державній реєстрації в Міністерстві юстиції України та набирають чинності відповідно до законодавства України [5].

Що стосується меж адміністративно-правового регулювання діяльності центральних банків країн-учасників Європейського Союзу, то вони окреслюються суспільними відносинами, які виникають між центральними банками та комерційними банками, урядами, деякими іншими публічними суб'єктами відповідних країн.

Основною метою адміністративної діяльності центральних банків країн-учасників Європейського Союзу є забезпечення випуску й обігу банкнот, ліцензування і контроль за діяльністю комерційних банків, організація грошових розрахунків, регулювання ліквідності банків та їх рефінансування; формування умов, необхідних для розвитку банківської системи та ін. Ці відносини є виключно публічними, відносини, які виникають між національними банками та іншими суб'єктами права з реалізації комерційних цілей, не є

адміністративно-правовими. Вагомою складовою таких відносин є зовнішня виконавчо-розпорядча діяльність спеціальної публічної адміністрації центральних банків. Складовою таких відносин є внутрішня організаційна діяльність публічної адміністрації центральних банків. Також до предмета адміністративного права належить надання публічною адміністрацією центральних банків специфічних адміністративних послуг. Складовою предмета адміністративного права є можливість застосування центральними банками адміністративних санкцій до комерційних банків та адміністративної відповідальності до деяких посадових осіб.

Отже, адміністративно-правовий статус Національного банку України – це сукупність установлених Конституцією України, Законом України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV «Про Національний банк України» та іншими законами України завдань, обов'язків, прав та заборон у сукупності з обсягом і характером їх правосуб'єктності. При цьому в процесі інтеграції України до стан-

дартів Європейського Союзу адміністративно-правовий статус Національного банку України буде все більше регулюватися міжнародними договорами Європейського Союзу.

Список використаних джерел:

1. Глушко А. В. Финансово-правовой статус центральных банков зарубежных стран: сравнительно-правовой анализ : дисс. на соискание ученой степени канд. юрид. наук: 12.00.14 / А. В. Глушко. – М., 2008. – 214 с.
2. Адміністративне право України : підручник / [Галуцько В. В., Олефір В. І., Гридасов Ю. В., Іванишук А. А., Короєд С. О.]. – Херсон : ХМД, 2013. – Т. 1 : Заг. адміністративне право. Акад. курс. – 393 с.
3. Конституція України // Відомості Верховної Ради України. – 1996. – № 30. – Ст. 141.
4. Про Національний банк України : Закон України від 20 травня 1999 р. № 679-XIV // Відомості Верховної Ради України. – 1999. – № 29. – Ст. 238.
5. Банківське законодавство та регулятивна діяльність [Електронний ресурс] // Національний банк України. – 2014. – Режим доступу : http://www.bank.gov.ua/control/uk/publish/article?art_id=65247&cat_id=3658.

Белоглазова Н. О. Административно-правовой статус Национального банка Украины в контексте европейской интеграции.

В статье установлено, что административно-правовой статус Национального банка Украины – это совокупность установленных Конституцией Украины, Законом Украины от 20 мая 1999 г. № 679-XIV «О Национальном банке Украины» и другими законами Украины задач, обязанностей, прав и запретов в совокупности с объемом и характером их правосубъектности. Доказано, что в процессе интеграции Украины к стандартам Европейского Союза административно-правовой статус Национального банка Украины будет все больше регулироваться международными договорами Европейского Союза.

Ключевые слова: Административно-правовой статус; Национальный банк Украины; публичное право; центральный банк; юридическая обязанность.

Beloglazova N. O. Administrative and legal status of the National Bank of Ukraine in the context of the European integration.

The article we have specified that the administrative and legal status of the National Bank of Ukraine is a combination of the tasks, responsibilities, rights and prohibitions established by the Constitution of Ukraine, the Law of Ukraine «On the National Bank of Ukraine» and other laws of Ukraine in conjunction with the scope and nature of their judicial personality. It is proved that in the process of Ukraine's integration within the EU standards of administrative and legal status of the National Bank of Ukraine will be more and more governed by the international treaties of the European Union.

Key words: administrative and legal status; Central Bank; legal obligation; National Bank of Ukraine; public law.

Стаття надійшла до редакції 10.09.2014